

УДК 314,7. 336,74. 341,23

НАПРЯМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОШОВИХ ПЕРЕКАЗІВ УКРАЇНСЬКИХ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ

Онищук Вікторія Олегівна

аспірантка кафедри фінансів ім. С.І. Юрія

Тернопільського національного економічного університету

victoria.onyshchuk@gmail.com

Анотація: У статті систематизовано інформаційне забезпечення українських трудових мігрантів, проведено аналіз чинної нормативно-правової бази, що стосується питань міграції, прав українських трудових мігрантів та можливості здійснення ними грошових переказів на батьківщину. Запропоновано напрями удосконалення норм чинного законодавства України в питаннях здійснення трудовими мігрантами приватних грошових трансфертів.

Аннотация: В статье сделан обзор имеющегося информационного обеспечения украинских трудовых мигрантов, проведен анализ действующей нормативно-правовой базы, касающейся вопросов миграции, прав украинских трудовых мигрантов и возможности осуществления ими денежных переводов на родину. Также предложены рекомендации по совершенствованию норм действующего законодательства Украины в вопросах осуществления трудовыми мигрантами частных денежных трансфертов.

Ключові слова: міграція, трудові мігранти, грошові перекази, нормативно-правове регулювання, інформаційне забезпечення, організаційне забезпечення

Ключевые слова: миграция, трудовые мигранты, денежные переводы, нормативно-правовое регулирование, информационное обеспечение, организационное обеспечение

Постановка проблеми. Поглиблення глобалізаційних процесів у всіх сферах суспільно-економічного життя породжує якісно нові загрози всім без виключення державам. Це вимагає адаптації їхніх економік до світових трансформаційних процесів через формулювання відповідей на глобальні виклики та розробку механізму ефективної інтеграції у світове господарство. Одним із таких викликів, безперечно, є трудова міграція населення. Адже вона здійснює безпосередній вплив на ринок праці як країн донорів, так і реципієнтів робочої сили. Породжує нові можливості для національних економік та сприяє розвитку нових, раніше не таких помітних явищ. Одним із таких явищ є стрімкий ріст грошових переказів трудових мігрантів. Грошові перекази стали об'єднуючим фактором таких складових глобалізаційних процесів як міграція робочої сили та економічний розвиток країн-донорів та країн-реципієнтів робочої сили. Оскільки грошові перекази стосуються обох сторін, як країн-отримувачів, так і країн-відправників, то можна говорити про їх неоднозначний вплив на розвиток національних економік. Для того, щоб якісно оцінити масштаби грошових переказів трудових мігрантів, а також систематизувати

наявні статистичні дані, вважаємо за доцільне звернути увагу на їх інформаційне, нормативно-правове та організаційне забезпечення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розробкою методології та методики дослідження міграції займалися такі вітчизняні науковці як З. Бараник, І. Гончар, Е. Лібанова, О. Малиновська, Р. Моторін, О. Осауленко, О. Палій, О. Позняк, С. Стеценко, Л. Ткаченко та ін. Аналізом надходжень грошових переказів з-за кордону займалися А. Гайдуцький, Г. Глуценко, Р. Стаканов. Питанням нормативного регулювання міграційних процесів та здійснення грошових переказів трудових мігрантів стали основою для напрацювання таких науковців як Г. Москаля, У. Садової, В. Новікова, Р. Кармазіна, Н. Карпачова. Не зважаючи на комплексний підхід вітчизняних науковців до даної проблеми, багато аспектів інформаційного, нормативно-правового забезпечення грошових переказів українських трудових мігрантів залишаються мало дослідженими та недостатньо висвітленими.

Мета статті. Вивчити та систематизувати чинну нормативно-правову базу вітчизняного законодавства у сфері міграційних процесів та їх прямих наслідків, а також дослідити наявне інформаційне забезпечення, яке надається

виконавчими органами влади та уповноваженими державними структурами, трудовим мігрантам.

Виклад основного матеріалу. Для повного розуміння значення та впливу грошових переказів на економічні і соціальні процеси розвитку в країні, необхідною умовою є правильне обчислення їх реального обсягу. Крім цього, без наявності інформації такого виду неможливо об'єктивно обчислити макроекономічні показники країни та сформулювати ефективну фінансову політику. Гроші трудових мігрантів мають значний вплив на рівень заощадження та споживання, а також на інвестиційну поведінку домогосподарства.

Наявність повної інформації щодо загальних обсягів грошових переказів є також досить потрібною умовою функціонування банківської системи країни. Адже аналіз та контроль даних такого характеру дозволить привернути увагу багатьох клієнтів, які підпадають у категорію трудових мігрантів, а це, в свою чергу, дозволить банківським установам отримувати додатковий комісійний дохід. При розробці банківських послуг для трудових мігрантів слід звернути увагу не лише на ті перекази, що здійснюються через офіційні канали (банківські відділення, фінансові установи, за допомогою платіжних карток або систем грошових переказів, таких як Western Union чи MoneyGram, через поштові відділення або за допомогою кур'єрських служб тощо), а й на ті грошові перекази, що отримуються одержувачами неофіційними або незареєстрованими банківською статистикою каналами (наприклад, знімання готівки резидентами країни по платіжних картках іноземних банків). Це дозволить будувати фінансово-кредитну політику країни на достовірних джерелах інформації, а також відслідковувати зміни на ринку капіталу, кількісних вимір доходів та заощаджень населення.

Зрозуміло, що будь-які економічні процеси є неможливими без держаних органів, котрі регулюють їх характер. Практика свідчить, що питаннями збору та обробки інформації, яка стосується грошових переказів, займаються переважно три організації: Національний банк, Міністерство фінансів та Державний комітет статистики. У різних країнах вони можуть називатися по-різному, але їхні функції та повноваження, здебільшого, є схожими. Враховуючи те, що грошові перекази являються важливою складовою платіжного балансу країни

і ринку капіталу в цілому, логічно, що саме на Національний банк (в Україні) або на Світовий банк (на міжнародному рівні) повинен займатися дослідженнями та підбиттям підсумків основної інформації, що стосується грошових переказів мігрантів.

Згідно опитування, яке було проведене Світовим банком [1, с.18] в 77 країнах, в більшості випадків країн-отримувачів (74%) тільки центральні банки здійснюють збір інформації та моніторинг ринку фінансових послуг. Ще в 17% випадків облік грошових переказів ведуть національні банки разом із статистичними органами. А 4% респондентів не ведуть жодної статистики, що стосується притоку грошових коштів від фізичних осіб.

Половина із 35 країн-відправників (51%), збір та обробку інформації, стосовно грошових переказів, покладає виключно на діяльність центрального банку, 9% країн-відправників систематизують збір та обробку інформації через центральні банки та державні служби статистики, а 14% респондентів не вважають за доцільне здійснювати збір інформації такого роду.

Вітчизняний науковець, дослідник та розробник стратегії і тактики банківського обслуговування мігрантів та отримувачів грошових переказів, Гайдуцький А.П. [2, с. 53] виокремлює п'ять основних причин, які пояснюють відсутність повної та централізованої інформації про грошові перекази трудових мігрантів: по-перше, це нерівномірна періодичність здійснення переказів різними сумами, що потребує регулярних досліджень по кожній країні і групі мігрантів; по-друге грошові перекази трудових мігрантів здійснюються переважно невеликими сумами (від 100 до 1000 дол. США), а їх частота може досягати 50 разів на рік; по-третє, різноплановість каналів і способів переказів за допомогою різних видів посередників. До прикладу, український досвід свідчить про те, що державному регулятору (Національному банку) статистичну звітність по проведенню операцій такого типу подають лише комерційні банки та відділення УкрПошти. Міжнародні системи грошових переказів (Western Union чи MoneyGram) та міжнародні платіжні системи (VISA або MasterCard) згідно чинного законодавства не зобов'язані подавати інформацію про перекази, те саме стосується і Інтернет-систем грошових переказів та електронних грошей (WebMoney, iKobo, PayPol joj).

По-четверте, грошові перекази мають міжнародний характер походження, а це означає, що вони потребують універсальних стандартів їх обліку у всіх країнах, котрих вони стосуються. На даний момент, такої єдиної системи у світі не існує. До прикладу, у країнах ЄС у випадку, коли сума одноразового переказу не перевищує 12,5 тис. євро, банк має право не подавати фінансову звітність про здійснену операцію. Проте вказані суми є значно більшими, ніж середні разові суми переказів трудових мігрантів без відкриття власного рахунку (близько 500-600 дол. США).

По-п'яте, не має вимоги до статистики грошових переказів з боку інших регулюючих органів. Адже інформацію не надають організації та установи, які мають безпосередній контакт з мігрантами (митні служби, рекрутингові компанії і т.д.)

Вважаємо за доцільне також звернути увагу на те, що в сучасному інформаційному суспільстві, перед трудовими мігрантами відкривається великий спектр можливостей, який дозволяє комбінувати канали передачі коштів, а також вибирати пріоритетну схему їх переказу: швидко і дорого (оскільки потрібно сплатити певну частину коштів за послуги фінансової установи) чи дешево або довго/ненадійно в тому випадку, коли мова йде про переказ коштів неофіційними способами. Така ситуація значно ускладнює збір інформації і відповідно гальмує процеси регулювання обсягів грошових переказів та їх вплив на розвиток економіки.

Державне управління у сфері здійснення грошових переказів трудовими мігрантами здійснюється через відповідний механізм, який охоплює як сукупність взаємоузгоджених методів впливу держави на суспільну життєдіяльність людей, так і низку визначальних принципів. Таким чином програмно-нормативні, фінансово-економічні, психологічні та зовнішньоекономічні методи дозволяють суб'єкту управління здійснювати свій вплив на керований об'єкт. Крім того, інформаційне, інституційне, інфраструктурне та нормативно-правове забезпечення дозволяє державі повною мірою виконувати покладені на неї функції.

В Україні чинною є низка нормативно-правових документів, які в залежності від юридичної дії можуть бути конституційними, законодавчими та підзаконними. З метою оцінки та узагальнення нормативно-правової

бази регулювання грошових потоків в Україні зведемо їх у чотири групи в залежності від напрямку їх дії та пріоритетності виконання: Конституція України, Законодавство України про грошові перекази загальної дії, Спеціальне законодавство України в сфері грошових переказів, Міжнародні правові акти регулювання грошових переказів [3].

Зважаючи на те, що Конституція є Основним Законом України, своєрідною платформою чинного законодавства, на ній ґрунтуються усі нормативно-правові документи в нашій країні. Згідно статті 43 КУ «Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується» [4]. Оскільки трудова міграція є добровільним проявом працевлаштування за межами рідної країни з метою належної підтримки свого або інших членів домогосподарства, матеріального становища, а її наслідком є доходи від такої діяльності, що набувають вигляду грошових переказів на батьківщину, можна стверджувати, що Конституція гарантує додержання такого права. Крім того, ст. 41 Основного Закону передбачає право «володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності», а ст. 9 КУ проголошує, що «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України» [4].

Таким чином, усі нормативно-правові документи, що стосуються правового регулювання грошових переказів як на території України, так і за її межами, враховуючи, що суб'єктами такого роду відносин є відправник та одержувач грошових коштів, які можуть перебувати у різних географічних пунктах, регламентуються не лише вітчизняним, а й міжнародним законодавством. Оскільки питання переказів грошових коштів трудових мігрантів є одним із елементів процесу міграції, переважна більшість нормативно-правових документів міжнародного рівня ґрунтується саме на міграційному законодавстві. Тому для зручності аналізу міжнародних договорів України з питань праці, зайнятості та соціального забезпечення трудових мігрантів пропонуємо застосовувати наступну класифікацію (рис.1).

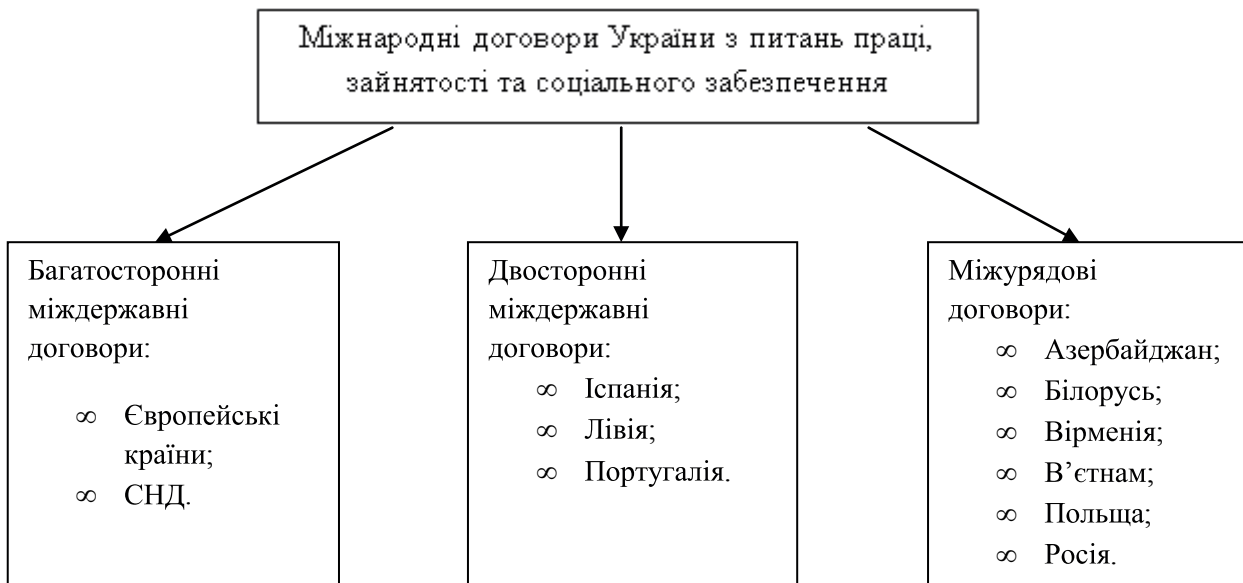

Рис. 1. Перелік міжнародних договорів України з питань праці, зайнятості та соціального забезпечення [5]

[складено автором на основі інформації Міністерства соціальної політики України]

Отже, права трудових мігрантів, зокрема на належні умови праці, винагороду, право на розпоряджання власним набутиим майном та матеріальними цінностями, право на переказ зароблених коштів своїм рідним, право на відпочинок і соціальний захист, регулюються законодавством держави перебування та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Якщо міжнародним договором України, згоду на обов'язковість якого надано Верховною Радою України, встановлено більш високий рівень гарантій ніж ті, що передбачені цим Законом, застосовуються норми міжнародного договору України якщо інше не передбачено міжнародними договорами.

Якщо брати до уваги вітчизняну нормативно-правову базу у сфері грошових переказів, то, як вже зазначалося вище, вона поділяється на законодавство України про грошові перекази загальної дії та спеціальне законодавство України в сфері грошових переказів. Так, до першої категорії прийнято відносити всі ті нормативно-правові документи, які носять загальний характер та поширюються на всіх суб'єктів грошово-кредитних відносин незалежно від їх статусу; а до другої, ті закони, котрі адресовані чітко окресленому колу суб'єктів, які мають особливий статус.

Беручи до уваги пояснення до законодавства України про грошові перекази загальної дії,

відносимо Цивільний кодекс України, Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», Закон України «Про Національний банк України», Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», Закон України «Про зовнішню трудову міграцію».

Оскільки поняття «грошовий переказ коштів» є об'єктом фінансових послуг на фінансовому ринку, то цілком природно, що основні постулати регулювання надання фінансових послуг фінансовими установами, включаючи банки, та договори, що їх регулюють, встановлені Цивільним кодексом України і Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [6, с.4].

З 01 січня 2016 року набрав чинності Закон України від 05 листопада 2015 № 761-VIII «Про зовнішню трудову міграцію» (далі – Закон № 761-VIII), який визначає правові та організаційні засади державного регулювання зовнішньої трудової міграції та соціального захисту громадян України за кордоном (трудовах мігрантів) і членів їхніх сімей. Так, зокрема Розділ V «Організаційно-правові засади здійснення оплачуваної діяльності в державі перебування» стаття 18 «Переказ коштів трудових мігрантів» передбачає здійснення переказів коштів трудових мігрантів відповідно до законодавства держави перебування та законодавства України, якщо інше не передбачено міжнародними договорами, а також передбачає «сприяння в створенні

трудовам мігрантам умов для здійснення грошових переказів в Україну, зокрема в частині відкриття кореспондентських рахунків банків України в іноземних банках та проведення консультацій з основними міжнародними системами грошових переказів з метою зменшення комісійної винагороди за здійснення переказу» [7].

Спеціальним законодавством в сфері грошових переказів є різного роду Постанови Національного банку України, Правила та Інструкції, видані національним регулятором грошово-кредитного ринку.

До прикладу, Постановою правління Національного банку України від 29 грудня 2007 року №496 затверджено Правила здійснення за межі України та в Україні переказів фізичних осіб за поточними валютними неторговельними операціями та їх виплати в Україні. Цими Правилами врегульовані питання зарахування на поточні рахунки переказів із-за кордону та їх виплати.

Відповідно до зазначених Правил зарахування на поточні рахунки фізичних осіб-резидентів і нерезидентів переказів із-за кордону та подальша їх виплата з цих рахунків здійснюється без обмеження суми. Правилами також встановлено, що іноземна валюта переказана з-за кордону на користь фізичної особи-резидента і нерезидента для виплати готівкою без відкриття рахунку, може бути виплачена одержувачу в один операційний (робочий) день у сумі, що не перевищує в еквіваленті 150,000 гривень. Якщо сума переказу (переказів), що надійшов (надійшли) в один операційний (робочий) день, перевищує в еквіваленті 150,000 гривень, то банк

такий переказ (перекази) у повній сумі зараховує на поточний рахунок в іноземній валюті отримувача.

Відповідно до Інструкції про переміщення готівки і банківських металів через митний кордон України, що затверджена Постановою Правління Національного банку України від 27 травня 2008 року №148, фізичним особам дозволяється пересилати в Україну готівку в міжнародних поштових відправленнях і в міжнародних експрес-відправленнях з оголошеною цінністю в сумі, що не перевищує в еквіваленті 300 євро.

Міжнародні поштові відправлення та міжнародні експрес-відправлення, у які вкладена готівка в сумі, що перевищує встановлені цією Інструкцією норми, отримувачам не видаються, а повертаються відправникам [8].

Висновки. Таким чином, на основі проведеного дослідження приходимо до наступних висновків. Не зважаючи на помітні зрушення в сфері міграційного законодавства, більшість нормативних актів залишаються лише на етапі розробки та обговорення, але аж ніяк, на етапі затвердження та подальшого виконання, що в свою чергу негативно впливає на свідомість потенційного чи наявного трудового мігранта. Адже прогалини чинного законодавства не дозволяють такій категорії осіб почуватися впевнено та захищено не лише за кордоном, а й на батьківщині. Тому мільярди гривень осідають неефективними заощадженнями домогосподарств, в той час коли б могли трансформуватися в додаткові інвестиції в українську економіку.

Список використаних джерел

1. Ratha D. Migrant remittances flows: findings from a global survey of Central banks. – 2016. – 72 p.
2. Гайдуцкий А.П. Банки и миграционный капитал / А.П. Гайдуцкий. - К.: ООО «Информационные системы», 2013. – 460 с.
3. Малиновська О. А. Проблема соціального захисту українських працівників-мігрантів: аналітична записка [Електронний ресурс] / О.А. Малиновська. – Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. — Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/949/>
4. Конституція України [Текст] : офіц. текст : [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. із змінами, внесеними

Законом України від 2 червня 2016 р.] – 124 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

5. Перелік міжнародних договорів України з питань праці, зайнятості та соціального забезпечення станом на 09. 04. 2014 р. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.msp.gov.ua/timeline/Mizhnarodne-spivrobitnictvo.html>

6. Новіков В. Правова проблематика нормативного регулювання переказу коштів небанківськими юридичними особами: історія питання, сучасне законодавство, перспективи вдосконалення / В. Новіков, Р. Кармазин // Вісник НБУ. – 2013. - №2. – С. 3-9.

7. Закон України «Про зовнішню трудову міграцію» від 05.11.2015 № 761-VIII. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/761-19>

8. Корисна інформація громадянам

України (для тих, хто повертається до України після тривалого перебування за кордоном) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://munich.mfa.gov.ua/ua/consular-affairs/faq/readmission_faq